

בש"פ 6704/19 - יעקב בן שטרית נגד מדינת ישראל

בבית המשפט העליון
בש"פ 6704/19

לפני: כבוד השופט י' עמית

העורר: יעקב בן שטרית

נגד

המשיבה: מדינת ישראל

ערר על החלטת בית המשפט המחוזי תל אביב בתיק
מ"ת 25166-07-15 שניתנה ביום 22.8.2019 על ידי
כבוד השופט א' הימן

תאריך הישיבה: כ"ה בתשרי התש"ף (24.10.2019)

בשם העורר: עו"ד ליאור שטלצר
בשם המשיבה: עו"ד נילי פינקלשטיין ועו"ד שרון הר ציון

החלטה

בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו (השופט א' הימן) הורה ביום 22.8.2019, על חילוט ערובה כספית שהעורר הפקיד כתנאי לשחרורו ממעצר. במסגרת הערר על החלטה זו, לצד ההכרעה במקרה הפרטני, מתעוררת גם שאלה עקרונית: האם ביצוע עבירה פלילית מהווה, כשלעצמו, הפרה של תנאי השחרור בערובה? ובניסוח אחר: האם הימנעות מביצוע עבירה פלילית היא תנאי מכללא במסגרת תנאי השחרור בערובה?

רקע עובדתי והחלטתו של בית המשפט קמא

1. העורר נעצר בחודש מאי 2015 במסגרת הפרשה המכונה "פרשה 512", וביום 13.7.2015 הוגש נגדו כתב אישום המייחס לו עבירות סמים, אלימות ומס, במסגרת ארגון פשיעה. המדינה ביקשה לעצור את העורר עד לתום

ההליכים נגדו, ומעצרו הוארך מספר פעמים בהחלטות ביניים. בחודש מרץ 2016 שוחרר העורר למעצר בית בפיקוח אלקטרוני, בהסכמת המשיבה, בכפוף להפקדת 50,000 ₪ במזומן, הטלת עיקול על דירת מגורים בבעלותה של אמו, וחתימה של ארבעה מפקחים על ערבות צד ג' בסך 300,000 ₪ כל אחד. אציין כבר עתה כי מתוך הסך של 50,000 ₪ במזומן, הופקדו בסופו של דבר 35,000 ₪ בלבד.

בחלוף הזמן הוקלו תנאי שחרורו של העורר, הפיקוח האלקטרוני בוטל, הותר לעורר לצאת מביתו בשעות היום, ואף נקבע כי יוחזר לידיו סכום של 10,000 ₪ מתוך הסכום שהפקיד. ואולם, ביום 28.3.2019 הגיע העורר לדיון בבית המשפט, ועל פי כתב אישום חדש שהוגש נגדו, העביר 14 טבליות סם מסוכן (בפורנופין) לנאשם אחר ששהה בתא העצורים באולם בית המשפט. המשיב הכחיש את המיוחס לו, אך בית משפט השלום בתל אביב-יפו קבע, כי קיימת תשתית ראייתית לכאורית להספקת הסם בין כתלי בית המשפט (החלטה מיום 2.4.2019), ובהמשך נעצר העורר עד לתום ההליכים נגדו בתיק זה (החלטה מיום 23.4.2019 במ"ת 4795-04-19). ערר על החלטה זו נדחה (החלטה מיום 5.5.2019 בעמ"ת 10410-04-19). כמו כן הוגשה בקשה לעיון חוזר בהחלטה לשחרר את העורר בפרשה 512, וגם במסגרתה נעצר העורר עד לתום ההליכים נגדו (החלטה מיום 5.5.2019). [במאמר מוסגר: לא רצוי להגיש שתי בקשות למעצר עד תום ההליכים בשני הליכים במקביל; ראו בש"פ 6567/09 שהאב נ' מדינת ישראל, בפסקאות יג-יד (7.9.2009), וסעיף 16 להנחייתפרקליט המדינהמספר 5.14 "הפרתתנאייערובהבידינאשםאוחשודהמשוחררבערובה/אובידיערב"].

2. בעקבות האמור, הגישה המדינה בקשה לחלט את הסכום של 35,000 ₪ שהפקיד העורר לצורך שחרורו לחלופת מעצר. בית המשפט קמא נעתר לבקשה, וקבע כי העורר הפר את תנאי השחרור, הן בכך שהפקיד רק חלק מהסכום הנדרש, הן בביצוע העבירה החמורה של הספקת סם לעצור בתוך אולם בית המשפט. כמו כן נקבע כי ניתן להסתפק בהחלטה על קיומן של ראיות לכאורה ואין הכרח להמתין להרשעה בעבירה. בית המשפט הורה אפוא על חילוט מלוא הסכום, ומכאן הערר שלפניי.

תמצית טענות הצדדים

3. לשיטתו של העורר, כוחו של כתב הערבות מוגבל לתנאים שצויינו בו במפורש, ואין לקרוא לתוכו תנאי נוסף שלפיו ביצוע עבירה פלילית, כשלעצמה, מהווה הפרה של תנאי השחרור. לפיכך, לטענת העורר, בית המשפט המחוזי נעדר סמכות להורות על חילוט "בהעדר אינדיקציה מפורשת לכך שהעורר הפר את תנאי שחרורו". עוד טען העורר, כי הפקדה כספית נועדה בעיקר להבטיח את תקינות ההליך המשפטי, בעוד שהתכלית של מניעת ביצוע עבירות מושגת באמצעים אחרים, בעיקר באמצעות הגבלת חופש התנועה. לפיכך המדינה היתה רשאית להחמיר את תנאי המעצר בעקבות כתב האישום החדש, אך אין הצדקה לחילוט ההפקדה. לחלופין טען העורר כי עומדת לו חזקת החפות, ובנסיבות בהן הוא כופר בביצוע העבירה והבירור העובדתי צפוי להסתיים במהרה, יש להשהות את חילוט ההפקדה עד לאחר הכרעת הדין. לבסוף, העורר טען כי בניגוד למסקנתו של בית המשפט המחוזי, הוא כלל לא ידע שבני משפחתו לא הפקידו את מלוא סכום הערובה הנדרש, והא ראייה, שהוא פנה בעצמו לבית המשפט בבקשה להשיב לו 10,000 ₪ מתוך הסכום שהופקד, וברי כי אילו ידע שהסכום לא הופקד במלואו, הוא לא היה מגיש את הבקשה.

מנגד, טענה באת-כוח המדינה כי חלופת מעצר נועדה להשיג את תכליות המעצר תוך פגיעה פחותה בחירותו של נאשם. תנאי חלופת המעצר, ובהם ערבויות והפקדה כספית, נועדו לתת מענה למסוכנות הנשקפת מהעורר, ומכאן

הטענה כי ביצוע עבירה נוספת מהווה הפרה של תנאי השחרור ומקים עילה לחילוט ההפקדה. באת-כוח המדינה הוסיפה, כי בענייננו ניתן לזהות דמיון בין האישום המקורי לבין העבירה שבוצעה לכאורה בתקופה השחרור בערובה: עילת המעצר היא מסוכנות בהקשר של עבירות סמים, ולאחר שחרורו העורר ביצע עבירת סמים, באופן שמצדיק את חילוט הערובה. לשיטת המדינה, גם העובדה שהעורר לא עמד בדרישה להפקיד את מלוא הסכום, מהווה הפרה של תנאי השחרור ובכך מצדיקה את החילוט.

המסגרת הנורמטיבית

4. סעיף 21(ב)(1) לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), התשנ"ו-1996(להלן: חוק המעצרים או החוק) קובע כי בית המשפט לא יתן צו מעצר אלא אם נוכח כי "לא ניתן להשיג את מטרת המעצר בדרך של שחרור בערובה ותנאי שחרור, שפגיעתם בחירותו של הנאשם, פחותה".

סימן ו' לחוק המעצרים עוסק ב"הטלת ערובה ושחרור בערובה". "ערובה" מוגדרת בסעיף 41 לחוק: "ערבון כספיו או ערבות עצמית של חשוד או של נאשם, בין לבדם ובין בצירוף ערבות מכל סוג שהוא, ערבות או ערבון כספי של ערבים, הכל כפי שיוורה בית המשפט או הקצין הממונה, לפי העניין".

בית המשפט רשאי לשחרר אדם בערובה בשלבים שונים של ההליך הפלילי (סעיף 44 לחוק), ו"מטרת הפקדת הערבות היא בראש ובראשונה להרתיע את הנאשם מפני הפרת תנאי השחרור" (בש"פ 980/12 פלוני נ' מדינת ישראל, בפסקה 15 (8.2.2012) (להלן: עניין פלוני); וכן בש"פ 6645/19 גוזלנ' מדינת ישראל, בפסקה 8 (28.10.2019) (להלן: עניין גוזל); בש"פ 6033/19 דכה נ' מדינת ישראל, בפסקה 10 (10.10.2019) (להלן: עניין דכה); בש"פ 1902/19 אביטן נ' מדינת ישראל, בפסקה 45 (2.6.2019) (להלן: עניין אביטן); בש"פ 8163/12 אלון נ' מדינת ישראל, בפסקה 18 (19.11.2012) (להלן: עניין אלון)).

השאלה שמתעוררת בענייננו היא מהם אותם "תנאי שחרור" שהערובה הכספית נועדה להבטיח. את התשובה הראשונית לשאלה זו ניתן למצוא כבר בחוק עצמו.

48. תנאי השחרור בערובה

(א) שחרור בערובה הוא על תנאי שהמשוחרר יתייצב לחקירה, לדיון במשפטו או בערעור, או לנשיאת עונשו, בכל מועד שיידרש, וכן שיימנע מלשבש הליכי משפט; בית המשפט רשאי להוסיף תנאים, לפרק זמן שיקבע, ככל שימצא לנכון, לרבות:

(1) חובת הודעה על כל שינוי במען המגורים ובמקום העבודה;

(2) איסור יציאה מן הארץ והפקדת הדרכון;

(3) איסור כניסה לאזור, לישוב או למקום בארץ, שיקבע;

(4) איסור לקיים קשר או להיפגש עם מי שיקבע;

עמוד 3

(5) חובת מגורים או הימצאות באזור, בישוב או במקום בארץ, שיקבע;

(6) חובה להימצא בפיקוחו של קצין מבחן, לאחר קבלת תסקיר מעצר [...];

(7) חובה לקבל טיפול למשתמשים בסמים, ובלבד שהטיפול אושר על ידי קצין מבחן;

(7א) [...] חובה להתייצב לבדיקה פסיכיאטרית, או אם הנאשם הסכים לכך - לקבל טיפול במקום שיקבע הפסיכיאטר המחוזי;

(8) חובה להתייצב בתחנת משטרה במועדים שיקבע;

(9) איסור יציאה ממקום מגורים במשך כל היממה או בחלק ממנה;

(10) איסור המשך עיסוק הקשור בעבירה [...]

(11) למלא אחר צו הגנה על פי החוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א-1991;

(12) הפקדת כלי הנשק שברשותו בתחנת המשטרה - לעניין חשוד בעבירת אלימות,

[...] להתנות את שחרורו בביצוע בדיקה רפואית או בקבלת טיפול רפואי או טיפול מקצועי אחר [...]

(ב) [...]

ניתן לראות כי סעיף 48 לחוק נחלק לשני חלקים. הרישא מפרטת את התנאים הקשורים לניהול ההליך: הבטחת התייצבותו של הנאשם ומניעת שיבוש ההליך. תנאים אלה נקראים בפסיקה 'תנאים מנדטוריים' או 'תנאים אובליגטוריים' (ראו להלן). בנוסף סעיף 48(א) מסמיך את בית המשפט לקבוע תנאים נוספים, "ככל שימצא לנכון", לרבות התנאים שנמנו בסעיפים קטנים 1-12.

5. אם כן, כבר בשלב זה של הדיון ניתן להיווכח, כי "תכליתה של הערבות הנדרשת לפי חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה-מעצרים) היא להבטיח את האינטרס הציבורי של הבטחת התייצבותו של הנאשם לבירור דינו בבית המשפט ולהטיל 'מורא וחשש על המשוחרר בערובה, כי במידה שלא יקיים את תנאי השחרור, יבואו הרשויות חשבון עם רעיו שחתמו עבורו' (ראה מאמרו של פרופ' ברכיהו ליפשיץ, משפטיםכט (פברואר 1998) "בש"פ 653/98 גרבי נ' מדינת ישראל (1.4.1998)). ובהחלטה נוספת נאמר: "הערבות כשמה כן היא - ערובה של צד ג' כי נאשם לא יפר את תנאי המעצר שלו, ובראשם, את חובתו להתייצב להליכים בעניינו" (בש"פ 7925/11 ליון נ' מדינת ישראל (27.6.2012)). לשלמות התמונה אציין, כי אפילו במצבים שבהם בית המשפט אינו רשאי להורות על מעצר לפי הכללים הרגילים, עדיין ניתן לצוות על אדם להפקיד ערובה "כדי להבטיח את התייצבותו למשפט" (סעיף 44(ב) לחוק). גם בסעיף זה ניתן לזהות את הקישור בין ערובה כספית לבין הבטחת ניהול תקין של ההליך המשפטי.

לצד תנאי השחרור הקשורים לתקינות ההליך המשפטי, בית המשפט רשאי לקבוע גם תנאים נוספים, כגון תנאים שנועדו להגן על שלום הציבור. לדוגמה: מעצר בית (סעיף 48(א)(9)) או חובה להפקיד כלי נשק (סעיף 48(א)(12) לחוק). גם הפרה של תנאים אלה עשויה להוביל לחילוט הערובה, ובמובן זה תכליתה של הערובה היא גם

למנוע מסוכנות, והמפקחים נוטלים על עצמם אחריות להגן על הציבור (עניין אביטן, בפסקה 34; עניין אלון, בפסקה 18).

בהמשך לכך, החוק קובע כי "כתב ערובה יפרט את תנאי השחרור ויחתם בפני שופט, רשם או מזכיר בית המשפט, או בפני שוטר או סוהר שהוסמך לכך בפקודות המשטרה או שירות בתי הסוהר" (סעיף 49(א) לחוק).

6. הפרת תנאי מתנאי השחרור, מקנה לבית המשפט סמכות לחלט את הערבות (סעיף 51(א) לחוק). הגישה המקובלת בפסיקה היא כי לצורך חילוט הערובה, ניתן להסתפק בראיות לכאורה להפרת תנאי השחרור (בש"פ 10316/08 גולן נ' מדינת ישראל, בפסקה 13 (15.12.2008); בש"פ 8396/12 חוסאם נ' מדינת ישראל, בפסקה 16 (28.11.2012); בש"פ 7853/12 אלעואדרה נ' מדינת ישראל, בפסקה 22 (8.11.2012); בש"פ 6747/13 דורני נ' מדינת ישראל, בפסקה 9 (8.1.2014)).

לצד גישה זו, שהיא הגישה המקובלת, אנו מוצאים בפסיקה התבטאויות אחרות: "בהחלט ייתכן שיהיו מקרים חריגים בהם יהיה מקום שבית המשפט ישקול בנסיבות העניין להמתין עם חילוט הערובה עד לתום ההליך הפלילי המקביל בנוגע להפרת הוראה חוקית, אך ככלל אין מקום לקבוע א-פריורי כלל המתנה שכזה. בלאו הכי ככל שיזוכה העורר בהליך הפלילי בגין הפרת הוראה חוקית אין כל ספק שהמשיבה מחויבת להשיב לו את הכספים שחולטו" (עניין פלוני, בפסקה 16); "לחילוט פן 'עונשי', ולפיכך כל עוד לא הורשע העורר על פי כתב האישום החדש שהוגש נגדו בגין ההפרות המיוחסות לו, סבורני כי גם מטעם זה מוטב היה להימנע ממנו" (בש"פ 9510/08 אוחנה נ' מדינת ישראל (16.11.2008)); "באשר לחילוט העירבון או לתשלום הערבות שונה המצב. תשלומים אלו יסודם בהפרת התנאים, ובגין הפרה זו מחויבים המשוחרר או הערב בתשלום. משום כך מן הראוי כי דרגת ההוכחה הנדרשת להפרת התנאים תהא גבוהה יותר" (בש"פ 3293/91 פרץ נ' מדינת ישראל, פ"ד מה(5) 163, 168 (1991)).

7. משהונחה תשתית עובדתית מספקת, חילוט הערובה, באופן מלא או חלקי, נתון לשיקול דעתו של בית המשפט בהתאם לנסיבות העניין ולשיקולים הרלוונטיים שנמנו בפסיקה (בש"פ 8626/04 צ'וסקין נ' מדינת ישראל (10.10.2004)); עניין אביטן בפסקה 46; עניין חוסאם, בפסקה 16; עניין דכה, בפסקה 10; עניין לוין; ע"פ 6978/09 מטודי נ' מדינת ישראל (2.3.2010) (להלן: עניין מטודי); בש"פ 2823/19 גדמילוב נ' מדינת ישראל (10.6.2019)).

בנוסף לחילוט הערובה, הפרת תנאי השחרור היא גם עילת מעצר עצמאית (סעיף 21(א)(2) לחוק המעצרים; בש"פ 7364/09 מדינת ישראל נ' אדרי (17.9.2009); בש"פ 8112/14 גזאוני' מדינת ישראל (14.12.2014)).

8. בית המשפט הדגיש, לא אחת, כי תנאי הערובה צריכים להיות ברורים ומפורשים, ואין לקרוא לתוך כתב הערובה תנאים שלא נמנו בו. באחד המקרים, נדחתה בקשת המדינה לחלט ערבות של נאשם שלא התייצב לדיון בערעור, והשופט מ' חשין הדגיש בהחלטתו:

"משוחרר בערובה לא יחוב בכל תנאי שהוא, ויהא זה תנאי ברור ומובן מאליו' ככל שיהא, אלא אם כתוב אותו תנאי באורח מפורש בכתב הערובה שחתם עליו. ראינו, למשל, כי על-פי חוק המעצרים יש תנאים שהם בבחינת תנאים אובליגטוריים, ואולם, פירוש אותה 'אובליגטוריות' הוא שטופס השחרור בערובה חייב לכלול תנאים אלה בכל מקרה

ובכל עניין, וכי אין ניתן שיקול-דעת שלא למנות אותם תנאים בכתב הערובה. אין פירוש הדברים שאותם תנאים יחייבו משוחרר בערובה גם אם לא נרשמו באורח מפורש וברור בכתב הערובה. אכן, היעלה על דעתנו כי נתחייב אדם בתנאי שהוא לא הוזהר עליו מפורשות במסמך שחתם עליו? השאלה שאלה והתשובה בה. כך אף נקבע בהלכה כפעם בפעם. [...]

אין אדם חב אלא במה שהתחייב עליו מפורשות, ובית-משפט אף הוא אינו מוסמך להרחיב את גדר התפרשותם של התנאים שנקבעו בכתב ערובה. [...]

הנה-כי-כן, כהוראת סעיף 48(א) לחוק המעצרים, אחד התנאים האובליגטוריים הוא שהמשוחרר בערובה 'יימנע מלשבש הליכי משפט'. בעניינינו-שלנו החלטת השופט אוסרת על העורר 'לבוא בקשר או מגע כלשהו, ישיר או עקיף, עם מי מעדי התביעה', ובמובן זה אסור הוא, כמובן, בשיבוש הליכי משפט. ואולם, לו היה העורר משבש הליכי משפט שלא על דרך קשר עם מי מעדי התביעה (כאמור בהחלטת השופט), דומה עליו כי לא היה ניתן לחלט את הערבות: כתב הערבות אינו אסור בגופו שיבוש הליכי משפט, ואילו החלטת השופט אינה עוסקת אלא במקטע מסוים בלבד מאיסור שיבושם של הליכי המשפט" (בש"פ 1760/01 פלוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נה(5), 10-9 (2001)).

מהחלטה זו עולה כי אפילו הפרת "התנאים האובליגטוריים" אינה מקימה עילה לחילוט הערבות, כל עוד לא הופר תנאי שנמנה במפורש בהחלטה השיפוטית.

ניתן להוסיף כי חשיבותה של החלטה מפורשת וברורה שמגדירה מהם התנאים שהפרתם מקימה עילה לחילוט, נלמדת גם מן התכלית של הפקדת הערובה. מכיוון שהתכלית היא הכוונת התנהגות עתידית, יש חשיבות רבה לכך שהנאשם והערבים יבינו בדיוק את המצב ואת ההתחייבויות שהם נוטלים על עצמם (ראו גם עניין אלון, בפסקה 18).

9. במקרה אחר, נקבע כי אפילו אם תנאי השחרור נמנו בהחלטה השיפוטית, עדיין אין אפשרות לחלט את הערבות אם התנאי שהופר לא נכתב במפורש בכתב הערובה: "לענין מימושה של הערובה - באים בחשבון, איפוא, אך ורק התנאים הקבועים בכתב הערובה גופו; ובמקום שבו לא צוינו בכתב הערובה כל התנאים שנקבעו בהחלטת בית המשפט בדבר מתן הערובה - הרי לענין מימוש הערובה, יבואו בחשבון אך ורק אותם תנאים שנקבעו בכתב הערובה" (בש"פ 1030/94 לוי נ' מדינת ישראל(10.8.1994); והשוו גם לבש"פ 5755/00 אבו סינינה נ' מדינת ישראל, פ"ד נד(4) 560, 563-564 (2000)).

ההחלטה בעניין לוימבטאת גישה נוקשה, שלפיה התנאים לחילוט הערבות מוגדרים על פי כתב הערובה בלבד. נראה כי גישה זו רוככה במרוצת הזמן, וכיום מקובל כי התנאים המנויים בסעיף 48(א) רישא לחוק, שעניינם ניהול תקין של ההליך, נכללים מאליהם בתנאי השחרור המחייבים את הערב:

"ההתייבבות לחקירה, לדיון במשפט, לערעור ולנשיאת העונש וכן מניעת שיבוש הליכי משפט, הם תנאים מנדטוריים שנקבעו על ידי המחוקק והם חלים באופן אוטומטי מכוח החוק על כל 'כתב ערובה' הנחתם במסגרת שחרור בערובה. המשכו של הסעיף מכיל רשימה בלתי סגורה של תנאים אופציונליים שבית המשפט רשאי להוסיף, כולם או מקצתם, לפי שיקול דעתו. נראה - איפוא - כי גם משלא נקבעו במפורש בהחלטת בית המשפט כל התנאים לשחרורו של נאשם

בערובה, חל האמור בסעיף 48(א) רישא כהוראה הגלומה בהחלטת השחרור בערובה, מכוחהחוק. על כן יש לקרוא אל תוך החלטתבית המשפט את הוראת סעיף 48(א) רישא, באופן שזו מהווה חלק אינטגרלי מהחלטת בית המשפט [...]

על מנת ליצור קורלציהמלאה בין החלטת בית המשפט לבין הוראת סעיף 48(א) רישא, מן הראוי כי בהחלטת בית המשפט בדבר השחרור בערובה, יפורטו באופן מדויק כל התנאים אותם באה הערובה להבטיח. כך תתייתר אי הבהירות הנובעת מהצורך לצרף את הוראת החוק להחלטה ותתקבל תמונה מלאה ומדויקת של מלוא התנאים בהם מותנה השחרור בערובה" (בש"פ 4348/99 ארוך נ' מדינת ישראל, בפסקאות 5-6 (3.11.1999) (להלן: עניין ארוך); וכן עניין אלון).

כפי שיפורט להלן (בפסקה 13), הנוסח של טופס הערבות המקובל כיום נותן מענה לבעיות דומות, בכך שהוא כולל באופן מובנה את העילות הסטטוטוריות והפניה להחלטת השחרור.

10. חשוב להבהיר כי קריאת "התנאים המנדטוריים" אל תוך כתב הערובה, איננה מאפשרת לעשות בערובה שימוש למטרות נוספות, שהמחוקק לא התייחס אליהן במפורש. להמחשה, בית המשפט אסר על שימוש בכספי הערובה למטרה שחורגת מתנאי הערובה, ופסל את הפרקטיקה של העברת כספי הערובה כפיצוי לטובת נפגעי העבירה. כך נאמר בהחלטתה של השופטת א' פרוקצ'יהבבש"פ 4972/07 פואז נ' מדינת ישראל, בפסקאות 13-14 (20.3.2008):

"הערובה נועדה, על-פי תנאיה, להבטיח את תנאי השחרור של הנאשם, ולהבטיח, בין היתר, את התייצבותו למשפט ואת הישארותו בארץ עד לגמר ההליכים הפליליים, ולקיים את שאר התנאים שנקבעו בהחלטת בית המשפט ובתנאים הרשומים בכתב הערובה. כספי ערובה לצורך שחרור מופקדים על-ידי נאשם במסגרת מפורטת וסדורה שהוגדרה לצורך כך בחוק למטרה מוגדרת מראש. [...]

הפרקטיקה שאומצה לפני שנים על-ידי המדינה, לפיה ניתן לחלט או לעכב בידי המדינה כספי ערבון של נאשם המוחזקים בידיה גם לאחר סיום ההליכים המשפטיים, ובלא הפרת תנאי הערובה, כדי להעבירם למתלונן על חשבון פיצוי שנפסק לו בגזר הדין, הינה חסרת כל עיגון ואחיזה בדין. היא משקפת פעולה של עשיית דין עצמית ברכושו של נאשם, אשר הופקד בנאמנות בידי רשות שלטונית לצורך השגת תכלית מוגדרת, בלא שקיימת תשתית חוקית לכך, ותוך הפרת עקרון יסוד המחייב את המדינה לפעול במסגרת הכוחות הנתונים לה במסגרת החוק, ולא מחוצה להם [...].

על תנאי הערובה להיקבע במפורש בכתב הערובה עצמו, עליו חותם הנאשם או הערב, ואין די בפירוט התנאים בחוק או בהחלטת בית המשפט" (הדגשה נוספה -י"ע).

בהחלטה נוספת, נדרש בית המשפט לעמדת המדינה לפיה ניתן לחלט ערבות גם לאחר שפג תוקפה. אף שהדברים לא נצרכו להכרעה, בית המשפט העיר כי עמדה זו מעוררת קשיים, ובין היתר, נאמר כי "אין להעניק לבית המשפט 'סמכות טבועה' לפעול אחרי סיום תוקפה של הערובה, שכן ההסדר בענייננו הינו הסדר ספציפי וקונקרטי, ומקום שהחוק קובע - ובמיוחד בהליך פלילי - סמכויות מפורשות ומפורטות - אין לקרוא אל תוך הדברים, או בצידם, סמכות טבועה נוגדת של בית המשפט" (בש"פ 2353/09 אריה נ' מדינת ישראל(2.3.2010)).

11. לטעמי, עקרונות אלה, אשר מתבהרים מן החוק והפסיקה, מספקים תשובה ברורה לשאלה מושא דיונו. תנאי הערובה מוגבלים לתנאים שנמנו בכתב הערבות ובהחלטה השיפוטית, ולכל היותר ניתן להוסיף עליהם, מכוח סעיף 48 לחוק, תנאים אשר מחייבים את הנאשם להתייצב ולא לפגוע בתקינותו של ההליך המשפטי. אין לקרוא לתוך כתב הערבות תנאים נוספים, וודאי שלא תנאי מכללא של חילוט הערבות בכל מקרה של ביצוע עבירה פלילית. ואכן, קשה להלום כי עבירת תעבורה, למשל, תיתפס כהפרת תנאי השחרור של נאשם בעבירות מס. מקרים מורכבים יותר הם מקרים שבהם נאשם ששוחרר בערובה ביצע עבירה שקשורה לעבירות המיוחסות לו בכתב האישום או עבירה חמורה (השוו בהקשר זה לסעיף 13 לחוק שחרור על-תנאי ממאסר, התשס"א-2001, שם נקבע כי ביצוע עבירה מסוג פשע או עוון מהווה הפרה של תנאי השחרור). מן הסקירה הנורמטיבית של החוק והפסיקה, מתברר כי גם עבירות מעין אלה, כשלעצמן, אינן מהוות הפרה של תנאי השחרור.

12. חיזוק למסקנה זו ניתן למצוא בהחלטה בבש"פ 4273/07 אבו מאדי נ' מדינת ישראל (25.5.2007). באותו מקרה, נדון עניינו של נאשם ששוחרר בתנאים, ולאחר מכן "בשעת לילה מאוחרת, נתפס העורר באזור תל אביב כשהוא נוהג בקטנוע החשוד כגנוב, כשהוא נוהג בו בניגוד לכיוון התנועה וללא רישיון נהיגה וביטוח. בשל כך הוגש נגדו כתב אישום בבית משפט השלום בתל אביב, ובמצורף לו בקשה המדינה לעצרו בשל כך עד לתום ההליכים". הדיון בבית המשפט התמקד בשאלה מהם התנאים המגבילים שעמדו בתוקף בזמן ההפרה. בית המשפט קבע כי המדינה לא הוכיחה שהנאשם הפר את תנאי השחרור, ולכן "לא קמה עילת המעצר המחודש בשל הפרת תנאי השחרור או חילוט הערבויות כנגד העורר וערביו, כמובן הדברים □ לחוק המעצרים". דהיינו, למרות שהנאשם נתפס בנסיבות פליליות מובהקות והוגש נגדו כתב אישום נוסף, היה ברור לצדדים ולבית המשפט כי המעשים הפליליים, כשלעצמם, אינם מהווים הפרה של תנאי השחרור ואינם מקימים עילה לחילוט הערבות.

13. עיון בתקנות סדר הדין הפלילי, התשל"ד-1974 (להלן: התקנות), מוביל לתוצאה דומה. מחוקק המשנה עיגן במסגרת התקנות נוסח קבוע של טופס הערבות (טופס 11), כלהלן:

אני הח"מ (הערב) [...]

ערב לכך שהנאשם/המערער/המשיב/המבקשהנ"ל ימלא אחר תנאי הערובה שלהלן [...]

אם יופר תנאי מתנאי הערובה אשלם לאוצר המדינה כל סכום שיצווה בית המשפט עד כדי _____ [...]

תנאי הערובה:

א. שהנאשם/המערער/המשיב/המבקש _____ יתייצב למשפט/לדיון בערעור הנ"ל בכל מועד שיקבע לכך כדיון.

ב. שהנאשם/המערער/ המשיב/המבקש יתייצב לנשיאת העונש שהוטל במשפט בתיק _____ ביום _____ או בכל מועד אחר שיורה בית המשפט.

ג.

ד.

כלומר, תנאי השחרור שנקבעו בטופס כברירת מחדל הם התייצבות למשפט ולנשיאת העונש. בית המשפט רשאי להוסיף תנאים נוספים (בסעיפים ג' ד' וכן הלאה), אך אין בטופס זכר לעמדת המדינה כי ביצוע עבירה פלילית הוא הפרה של תנאי השחרור.

14. מסקנה: בהיעדר החלטה שיפוטית מפורשת או תנאי מפורש בכתב הערבות, ביצוע עבירה פלילית אינו מהווה הפרה של תנאי השחרור, ולכן אינו מקים עילה לחילוט הערבות.

15. המקרה הנוכחי ממחיש את הצורך לחזור ולהדגיש את ההבחנה בין עילת חילוט הערבות לבין עילת מעצר: עילות המעצר קשורות לשלילת חירותו של אדם, והן מוסדרות בחוק המעצרים. לעומת זאת, עילת החילוט יונקת את כוחה הנורמטיבי מהסכמתו של הנאשם או של הערב ליטול על עצמו התחייבות כספית במקרה של הפרת תנאי השחרור כפי שנקבעו על-ידי בית המשפט (להשוואה בין ערובה לצורך שחרור ממעצר לבין ערבות "אזרחית", ראו בש"פ 2708/95 שפיגל נ' מדינת ישראל, פד"י מט(3) 221, 237-242 (1995); בש"פ 10532/03 רשל נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(6) 469 (2005); עניין ארוך, בפסקה 6; עניין גוזל, בפסקה 12; וכן מאמרו של ליפשיץ). לכן, טענתה של באת-כוח המדינה, כי ביצוע עבירה נוספת מלמד שהעורר אינו ראוי לאמון בית המשפט, עשויה להיות רלוונטית לכל היותר לשאלת המעצר, ואין לה השפעה כלשהי על הדיון בחילוט ההפקדה שניתנה כערובה.

עילת מעצר ועילת חילוט נבדלות אפוא זו מזו, ויש להקפיד על ההבחנה ביניהן. הבלבול ביניהן נובע כנראה מכך שיש מצבים עובדתיים המקימים את שתי העילות יחד, ולהבהרת סוגיה זו, אחזור על ההבחנה בין הפרת תנאי השחרור לבין ביצוע עבירה פלילית נוספת:

נאשם שביצע עבירה פלילית כשהוא משוחרר בערובה, מסתכן בכך שהמדינה תגיש בקשה לעיון חוזר (לפי סעיף 52(א) לחוק), ותבקש לעצור אותו עד לתום ההליכים (בנוסף, כמובן, להגשת כתב אישום עצמאי בגין ביצוע העבירה). אפשרות זו עומדת בעינה גם אם העבירה בוצעה ללא הפרה של תנאי השחרור, בכפוף לקיומה של עילת מעצר (בש"פ 507/00 מזרחי נ' מדינת ישראל, פ"ד נד(1) 385, 391-392 (2000); בש"פ 5673/12 אטינגר נ' מדינת ישראל, בפסקה 12 (6.8.2012); בש"פ 6654/19 פרץ נ' מדינת ישראל (10.10.2019)). ברם, אם תנאי השחרור לא הופרו, המדינה איננה רשאית לחלט את הערובה.

לעומת זאת, במקרה שנאשם הפר את תנאי השחרור, גם אם לא ביצע עבירה פלילית נוספת, הוא נתון לסיכון כפול: חזרה למעצר מאחורי סורג ובריח (לפי סעיף 21(א)(2) לחוק) וכן חילוט הערובה (לפי סעיף 51(ב) לחוק; וזאת, מבלי להידרש לאפשרות לראות את הפרת תנאי השחרור כעבירה עצמאית של הפרת הוראה חוקית, לפי סעיף 287(א) לחוק העונשין, התשל"ז-1977, ובהקשר זה ראו רע"פ 5034/15 פירממדוב נ' מדינת ישראל (31.10.2018)).

16. עד כה, לא נדרשנו להבדלים בין חילוט העירבון שהפקיד הנאשם עצמו, לבין חילוט הערבות שהפקידו צדדים שלישיים. לכאורה, מבחינה משפטית טהורה, כל הפרה של תנאי השחרור מקימה עילה לחילוט העירבון והערבויות גם יחד. עם זאת, בפרקטיקה ניכרת "היררכיה" בין סוגי הערבות, וישנם מקרים שבהם המדינה מבקשת לחלט את העירבון ונמנעת מחילוט מלוא הערבויות של צדדים שלישיים, וכך נעשה גם בעניינינו (לדוגמאות נוספות ראו עניין מטודי; בש"פ 6278/98 סבן נ' מדינת ישראל, פ"ד נג(1) 171 (1999); עניין חוסאם, בפסקה 16). ככל שנושא זה מצריך דיון, השאלה איננה מתעוררת בעניינינו והצדדים לא טענו בנושא.

17. בהחלטה השיפוטית שבגדרה שוחרר העורר בערובה (מיום 15.3.2016), הוגדרה כתובת המעצר בפיקוח אלקטרוני, נקבעו המפקחים שיפקחו על העורר ויערבו לו, וכן הוגדרו חלונות התאווורות. הוטל עיקול להבטחת התייצבותו של העורר, וכן נקבעו עירבון בסך 50,000 ש"ח וערבויות בסך 300,000 ₪ מטעם כל אחד מארבעת המפקחים. כפי שנוהגים בתי המשפט ברוב המקרים, כך גם במקרה הנוכחי בית המשפט המחוזי לא הגדיר בהחלטתו באופן מפורש מהם התנאים שהפרתם תוביל לחילוט העירבון והערבויות. כתבי הערבות שנחתמו על-ידי המפקחים, נערכו על פי הטופס הקבוע בתקנות, ותנאי הערובה המפורטים הם שהעורר "יתייצב למשפט/לדין", "יתייצב לנשיאת העונש", "ימלא אחר התנאים כאמור בהחלטה מיום _____" (פרטי החלטת השחרור לא נרשמו בטופס אך לא נטען כי מדובר בפגם מהותי).

בנסיבות אלה, ולאור המסקנה העקרונית המפורטת לעיל, העובדה שהעורר ביצע לכאורה עבירת סמים נוספת לאחר שחרורו ממעצר, אינה מהווה הפרה של תנאי השחרור. המשמעות היא שאין עילה לחלט את הערובה שהופקדה להבטחת תנאי השחרור. למעלה מן הצורך אציין כי למרות שגם כתב האישום בפרשה 512 מייחס לעורר עבירות סמים, לטעמי קשה למצוא דמיון ממשי בין האישום בפרשה זו לבין כתב האישום החדש שמייחס לעורר הספקת סם בתוך אולם בית המשפט.

18. השאלה האחרונה שנותרה היא אם בית המשפט היה רשאי לחלט את הערבון משום שלא הופקד מלוא הסכום אלא רק 35,000 ₪ מתוך 50,000 ₪. כזכור, זהו אחד הנימוקים להחלטתו של בית המשפט קמא, אך לדעתי מדובר בנימוק שגוי. הפקדה חלקית של עירבון היא עילת מעצר, ולא עילת חילוט. כך מורה סעיף 47(א) לחוק: "שוחרר אדם בערובה ולא המציאה במועד שנקבע, ייעצר ויובא בפני שופט תוך 24 שעות מעת מעצרו" (וכן ראו סעיף 21(א)(2) לחוק). אמנם העירבון הוא גם תנאי מתנאי השחרור, אך במהותו, העירבון נועד להבטיח את התקיימותם של יתר תנאי השחרור. לכן, אם העירבון לא הופקד במלואו - לא מתקיימים תנאי החלופה, ויש עילה להחזיר את הנאשם למעצר. לעומת זאת, אינני מוצא היגיון בקביעה כי מי שהפקיד רק חלק מסכום העירבון - יענש בחילוט העירבון. הטיעון בעד חילוט העירבון בנסיבות כאלה, הוא כי הפקדת העירבון נועדה להבטיח את הפקדת העירבון, וניסוח זה ממחיש את הכשל הלוגי. במקרה הנוכחי קשה עוד יותר לזקוף לחובתו של העורר את ההפקדה החלקית, משום שהמדינה לא הודיעה לו על כך, לא דרשה ממנו להשלים את ההפקדה, ולא הפעילה את סמכותה לעצור אותו באופן מיידי, מכוח סעיף 47(א) לחוק. רק לאחר שהוגש כתב האישום החדש, התברר כי העירבון לא הופקד במלואו.

לסיכום, גם העובדה שהעורר הפקיד רק חלק מהעירבון אינה מקימה למדינה זכות לחלט את העירבון.

19. סוף דבר: ככלל, בית המשפט מוסמך לחלט ערובה אם הובאו ראיות לכאורה להפרת תנאי מתנאי השחרור. ביצוע עבירה פלילית, כשלעצמו, אינו מהווה הפרה של תנאי השחרור שנקבעו בהחלטה השיפוטית או בכתב הערבות, ואין לקרוא אותו לתוכם כתנאי מכללא. במקרה הנוכחי, הובאו ראיות לכאורה לכך שהעורר ביצע עבירה נוספת בהיותו משוחרר בערובה, אך אין ראיה להפרת תנאי השחרור. כמו כן, גם ההימנעות מהפקדת מלוא העירבון אינה עילה לחילוט הסכום החלקי שהופקד. בהיעדר עילה חוקית לחלט את העירבון, הערר מתקבל, והחלטתו של בית המשפט קמא מבוטלת.

ניתנה היום, א' בחשון התש"פ (30.10.2019).

שׁוֹפֵט
